

Vanakubja küla loodusväärtused

Kui olete juhtunud märkama Vanakubja küla kohal lendamas merikotkapaari, siis olete suure tõenäosusega silmanud meie oma küla asukaid. Merikotkas on Eesti suurim röövlind, kelle tiibade siruulatus küündib 2,5 meetrini ja kehakaal 6 kilogrammini. Kotkad võivad elada kuni 40 aasta vanuseks. Linnu sulestik on sõltuvalt vanusest erinevates toonides pruun ning saba valge, õhus meenutab ta rohmakalt lendavat vaipa. Merikotkas toitub veelindudest ja kaladest, vähesel määral imetajatest ning talvisel ajal ka raibetest. Pesa ehitab merikotkapaar tavaliselt põlise männi või haava ladvaossa ning aastakümneid kasutusel olnud pesakuhil võib kaaluda ligi tonni. Vanad merikotkad on valdavalt paigalinnud. Merikotka arvukus on pärast seda, kui ta 1970. aastail oli reaalses väljasuremisohus, taastumas. Praeguseks läheneb Eestis pesitsevate paaride arv 250-le. Merikotkas kuulub esimesse kaitsekategooriasse.

Noor merikotkas.

Kolmanda kaitsekategooria linnuliikidest on endale küla piiridest sobivad elupaigad leidnud roo-loorkull, lõopistrik, raudkull, hiireviu, värbkakk, kodukakk, väike-kärbsenäpp, hoburästas, sookurg, täpikhuik, punajalg-tilder, musträhn ja väike-kirjurähn. Läbirändel võib kohata ka paljusid teisi kaitsealuseid linnuliike.

Elupaiku, mis on tunnistatud kaitse vääriliseks kogu Euroopas, leidub Vanakubja küla maadel mitmeid. Rannikelupaikadest on küla piirides esindatud rannaniidud, mille kujunemist mõjutavad meri, maakerge ja karjatamine, mis hoiavad niidu taimestiku madala ja liigirikka. Rannaniidud on elupaigaks paljudele linnuliikidele. Niiduelupaikadest on küla maadel registreeritud veel kuivi niite lubjarikkal mullal, mis on olulised käpaliste kasvukohad ning puisniite – liigirikkaid pärandkooslusi, kus avatud niidulapid vahelduvad puude ja põõsastega. Magevee-elupaikadest on külas Linajärve näol esindatud vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved. Kogu Saaremaale iseloomulikud kadastikud on levinud ka Vanakubja

looladel. Soolupaigatüüpidest on Vanakubjal olemas esinduslikud lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga ja liigirikkad madalsood. Metsaelupaigatüüpidest on külas esindatud vanad loodusmetsad vanade vähese inimhõluga loometsade näol, vanad laialehised metsad küla lääneosas väikeste salumetsatukkadena ja puiskarjamaad, kus niidulapid vahelduvad hõreda metsa ja puudetukkadega. Soostuvaid ja soo-lehtmetsi leidub küla lääneosa sooservades.

Lubjarikas madalsoo lääne-mõõkrohuga Koorunõmme looduskaitsealal.

Teadaolevalt on Vanakubja küla maadelt leitud 11 liiki käpalisi – teise kaitsekategooria liigid punane tolmpes, harilik kärbesõis, Russowi sõrmkäpp ning kolmanda kaitsekategooria liigid harilik käoraamat, suur käöpõll, rohekas käokeel, kahelehine käokeel, laialehine neiuvaip, soo-neiuvaip, tumepunane neiuvaip ja kahkjaspunane sõrmkäpp. Allpool on lähemalt iseloomustatud haruldasemaid käpalisi, kes esinevad väga piiratud alal või vähestes elupaikades ning kelle arvukus langeb ning levila aheneb.

Punane tolmpes on ereroosade suurte õitega ja hõreda õisikuga käpaline, kes kasvab kuni poole meetri kõrguseks. Lubjalembene taim võib elada mitmekümne aastaseks, kuid nn puhkeaastatel neid tavaliselt kasvukohast ei leia. Petturist putuktolmlejana meelitab ta oma õievärviga ligi mesilasi, kes aga õitest nektarit ei leiagi.

Punane tolmpea.

Harilik kärbesõis võib kaugelt vaatajale jääda märkamatuks, kuid lähemale minnes leiame ainulaadsete õitega taime – sinaka varjundiga õied meenutavad varrel reas istuvaid kärbeid. Õite kuju ja nende roiskuva liha lõhn meelitavad ligi isaseid putukaid, kes loodavad eest leida meeldiva emase. Kärbesõie meeliskasvukohaks on niisked, lubjarikkad ja valgusküllased niidud ja sood.

Harilik kärbesõis.

Russowi sõrmkäpp on kõige varieeruvam sõrmkäpa perekonna liik – isegi spetsialistidel on raske määratleda selle liigi tüüpilist isendit. Taimede hõre lühike õisik oleks kui segi paisatud, ka õite suurus, muster, kuju ja värv on väga muutlikud. Liik kasvab hõredate üksiktaimedena soistel lubjarikastel aladel, näiteks paljudel Vanakubja küla piiridesse jäävatel madalsoodel.

Haruldasematest teise kaitsekategooriasse kuuluvatest taimeliikidest on Vanakubjal leitud veel mustjat sepsikat, harilikku luuderohtu ja tõmbiõielist luga. Kolmandasse kaitsekategooriasse kuuluvatest taimeliikidest esineb veel soid kohati lausaliselt kattev läänemõõkrohi, harilik porss ja väike vesiroos.

Roomajatest ja kahepaiksetest on Vanakubjal leitud kolmanda kaitsekategooria liike nagu rästik, nastik, vaskuss, harilik kärnkonn, rabakonn ja arusisalik. Teise kaitsekategooriasse kuuluvatest käsitiivalistest on registreeritud tiigilendlast, veelendlast ja põhja-nahkhiirt. Kaitsealustest kiililiikidest on leitud suur-rabakiile ja valgelaup-rabakiile. Küla lääneosa metsas on esinduslik kolmanda kaitsekategooria liigi hariliku kopsusambliku kasvukoht.

Isane suur-rabakiil.

Vanakubja küla maadele ulatub kolm erinevat loodusväärtuste hoidmiseks loodud ala - Koorunõmme looduskaitseala, Küdemäe lahe hoiuala ja Vanakubja merikotka püselupaik.

Tekst Maarja Nõmm
juulis 2013

Fotod Rein Nellis